

معرفی کتاب‌های سیاست خارجی لیبی و سوریه در جنگ ایران و عراق

یعقوب نعمتی

مؤلفه‌های ایدئولوژیک و مخالفت با توسعه‌طلبی عراق، سیاست خارجی خود را در جنگ تحمیلی برگزیده است. لذا نویسنده کتاب با یک رویکرد علمی ضمن تأکید بر نظریه‌های تصمیم‌گیری به‌ویژه نظریه نظام شناختی - عقلایی در سیاست خارجی به فراهم آوردن

سیاست خارجی لیبی در جنگ ایران و عراق
کتاب سیاست خارجی لیبی در جنگ ایران و عراق نوشته دکتر احمد سلطانی نژاد، عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس، در پی آن است که دگرگونی‌های سیاست خارجی لیبی را در قبال جنگ تحمیلی عراق علیه ایران بررسی کند. این کتاب با همکاری دکتر مرتضی نورمحمدی، عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی، در ۱۳۵ صفحه و قطع وزیری در سال ۱۳۹۲ انتشار یافته و دکتر حسین اردستانی نظارت علمی آن را برعهده داشته است.

نویسنده در این کتاب - که مشتمل بر پنج بخش می‌باشد - کوشیده است با اتکا به روش تحقیق توصیفی - تحلیلی، ابعاد مختلف سیاست خارجی لیبی را در جنگ تحمیلی بررسی کند. در این پژوهش ضمن تبیین رفتار سیاست خارجی لیبی در جنگ تحمیلی پاسخ‌گویی به این سؤال اصلی مدنظر است که کشور لیبی در طول جنگ ایران و عراق، چه سیاستی را اتخاذ کرده و این سیاست‌ها از چه عوامل و زمینه‌هایی تأثیر پذیرفته و بر پایه چه اصولی استوار شده است. فرضیه‌های اصلی این کتاب مبتنی بر این اصل است که کشور لیبی تحت تأثیر

در بخش سوم کتاب، عوامل مؤثر بر سیاست خارجی لیبی در جنگ ایران و عراق با نگاهی بر عوامل ایدئولوژیک حاکم بر سیاست خارجی لیبی، عوامل و منطقی‌های ساختار نظام بین‌الملل ارزیابی و تحلیل شده است. از نظر نویسنده این کتاب، وحدت عربی (پان‌عربیسم)، مبارزه علیه امپریالیسم، روابط لیبی با جهان عرب به‌ویژه کشور مصر و نیز گرایش لیبی به شوروی، در شکل‌گیری سیاست خارجی دولت لیبی در برابر ایران نقش بسزایی داشته است. نویسنده در بخش بعدی کتاب ضمن ارائه پیشینه‌های تاریخی از روابط ایران و لیبی در دو دوره قبل و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، به تحلیل روابط سیاسی، تسلیحاتی و اقتصادی ایران و لیبی در دوران جنگ تحمیلی و نیز چرخش سیاست خارجی لیبی به سوی اتخاذ سیاست‌های متناقض پرداخته است. نویسنده همچنین عوامل مؤثر بر روابط ایران و عراق را بر مبنای فشارهای منطق‌های و بین‌المللی تبیین کرده است.

در بخش پایانی کتاب، جمع‌بندی و نتیجه‌گیری مباحث این پژوهش درج شده است. دکتر سلطانی‌نژاد در جمع‌بندی کتاب آورده است: «مواضع لیبی در جنگ تحمیلی در چارچوب ملاحظات این کشور مبنی بر دفع تهدیدها و بهره‌گیری از فرصت‌های ناشی از جنگ بود.» همچنین نویسنده در پایان کتاب به تفصیل، روز شمار روابط ایران و لیبی را در دوران جنگ تحمیلی در ۲۵ صفحه گنجانده است که از ویژگی‌های خاص این اثر و تلاش نویسنده آن در ارائه عینی و مصداقی مباحث کتاب محسوب می‌شود.

از جمله ویژگی‌های مهم و نقاط قوت این کتاب می‌توان به ناب و بدیع بودن موضوع کتاب، نگاه علمی و دقیق نویسنده به مبانی نظری و وقایع تاریخی و نیز سازماندهی منسجم آن اشاره کرد. اهمیت این اثر علاوه بر ارزیابی‌های دقیق و علمی که در بخش‌های مختلف کتاب مشهود می‌باشد، بیان این مطالب با زبانی روان و ساده در قالبی موجز و ژرف است. نویسنده در این اثر کوشیده است مفاهیم بااهمیتی را که شواهد عینی و

چارچوبی برای تحلیل سیاست خارجی لیبی در سال‌های ۱۳۶۷-۱۳۵۹ مبادرت ورزیده است.

نویسنده در مقدمه کتاب، یکی از مهم‌ترین مباحث مرتبط با جنگ و عوامل مؤثر بر مدیریت تحولات جنگ را "مواضع سیاسی دولت‌های غیردرگیر" خوانده و ضمن بیان اهداف اصلی کتاب، به سؤالات و فرضیه‌های این اثر اشاره و سازماندهی تحقیق را بیان کرده است.

مخاطب در بخش اول کتاب - که به چارچوب نظری اختصاص یافته است - با کلیات و مبانی نظری مرتبط با موضوع آشنا می‌شود.

از همین رو، در این بخش، به مفهوم‌شناسی و تبیین نظریه شناختی - عقلایی در تبیین چرایی و چگونگی اتخاذ یک تصمیم در جریان تصمیم‌گیری و نیز به تحلیل مکانیزم عمل نظام‌شناختی تصمیم‌گیرنده اشاره شده است. نویسنده در این بخش با نثری روان و عام‌فهم به آموزه‌های علمی اندیشمندانی چون "کنت والتز، فرد چرنوف، اریک استرن و رابرت جرویس اشاره کرده و با بهره‌گیری از این آموزه‌ها اهمیت روانشناسی سیاسی در

سطوح بوروکراتیک، سیاست داخلی و نظام بین‌الملل و نیز متغیرهای تأثیرگذار بر تصمیم‌گیری سیاست خارجی دولت‌ها را شرح داده است.

بخش دوم کتاب با عنوان "عوامل مؤثر بر سیاست‌گذاری خارجی لیبی"، در پی تبیین نظام‌شناختی حاکم بر سیاست خارجی لیبی، ساختار سیاسی این کشور و عوامل ایدئولوژیک حاکم بر آن است. نویسنده در این بخش با بیان شواهد تاریخی، موضع‌گیری‌های لیبی در برابر ایران را متأثر از شخصیت معمر قذافی و نقش او در امر سیاست‌گذاری خارجی این کشور ذکر کرده است.

وحدت عربی (پان‌عربیسم)،
مبارزه علیه امپریالیسم، روابط
لیبی با جهان عرب به‌ویژه
کشور مصر و نیز گرایش لیبی به
شوروی، در شکل‌گیری سیاست
خارجی دولت لیبی در برابر
ایران نقش بسزایی داشته است.

نوشته دکتر احمد سلطانی نژاد (عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس) و با همکاری دکتر مرتضی نورمحمدی (عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی) در سال ۱۳۹۲ توسط انتشارات صفحه جدید به چاپ رسیده است. ناظر علمی این کتاب، دکتر حسین اردستانی می باشد. در کتاب *سیاست خارجی سوریه در جنگ ایران و عراق* سیاست خارجی سوریه در طول جنگ تحمیلی در پرتو تحولات منطقه ای بررسی و تحلیل شده است. نویسنده در پیشگفتار کتاب عواملی را که موجب

آغاز جنگ ایران و عراق شد، در سه عامل ۱. فرصت طلبی رژیم بعثی عراق از اوضاع نابسامان سیاسی ایران. ۲. افزایش تنش در روابط ایران و آمریکا در پی سیاست های مداخله جویانه این کشور و تصرف سفارتخانه آمریکا. ۳. نگرانی کشورهای منطقه از گسترش نفوذ انقلاب اسلامی در کشورهای اسلامی خلاصه می کند. جنگ تحمیلی دسته بندی های جدیدی را در منطقه و کشورهای همسایه ایجاد کرد و وضعیتی را رقم زد که قدرت های بزرگ و کشورهای منطقه ای می بایست

تاریخی دارند برگزیده، با نظریه های علمی تطبیق دهد و در اختیار مخاطبان بگذارد. همچنین متن گویای کتاب با نتیجه گیری هایی که مؤلف در پایان هر بخش گنجانده است بر جامعیت این اثر صحنه می گذارد. در نهایت، می توان اذعان کرد که کتاب *سیاست خارجی لیبی در جنگ ایران و عراق* ضمن پرداختن به زوایای جدید از جنگ تحمیلی مباحثی از مدیریت تحولات جنگ و تأثیر آن بر سیاست خارجی دولت های منطقه را بازگو می کند. نویسنده این اثر ضمن بهره گیری از زبانی ساده و روان، از مفاهیم غامض و دیرفهم اجتناب کرده و به دور از اطناب و اطاله کلام، بر پایه آموزه های علمی، تحولات سیاست خارجی دولت لیبی در طول جنگ ایران و عراق و نیز عوامل مؤثر بر این تصمیم گیری ها و سیاست گذاری ها را بررسی و تبیین کرده است.

سیاست خارجی سوریه در جنگ ایران و عراق

کتاب *سیاست خارجی سوریه در جنگ ایران و عراق*

برونداد سیاست خارجی سوریه در جنگ ایران و عراق متأثر از عوامل مختلف داخلی، منطقه ای و بین المللی بوده است. در طول جنگ تحمیلی، سوریه برخلاف دیگر کشورهای عربی که به نفع عراق موضع گیری کردند، علیه تجاوز عراق به ایران موضع گیری کرد.

سیاست خود را در برابر جنگ آشکار می کردند؛ کشور سوریه نیز سیاست خارجی خود را با توجه به وضعیت منطقه، حوادث جنگ تحمیلی و منافع ملی اتخاذ کرد. این کتاب با بررسی و تحلیل سیاست خارجی سوریه در مورد جنگ تحمیلی عراق علیه ایران و با هدف فراهم کردن چارچوبی برای تحلیل سیاست خارجی این کشور در برابر این جنگ، ابعاد گوناگون سیاست خارجی سوریه را در طول این جنگ هشت ساله تبیین می کند و شامل شش فصل "مقدمه"، "چارچوب نظری"، "عوامل مؤثر بر سیاست گذاری خارجی سوریه"، "جنگ،

به عبارت دیگر سکوت سوریه بعد از تهاجم عراق به ایران.
۲. مقطع دوم جنگ: محکومیت عراق و حمایت محتاطانه
از ایران در دوره پس از فتح خرمشهر و در عین حال تلاش
برای میانجیگری.

۳. مقطع سوم جنگ: انتقاد از ایران به دلیل ورود به خاک
عراق و تلاش برای میانجیگری بین ایران و کشورهای
عربی حامی عراق.

همان‌طور که گفته شد، برونداد سیاست خارجی
سوریه در جنگ ایران و عراق متأثر از عوامل مختلف
داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی بوده است. در طول جنگ
تحمیلی، سوریه برخلاف دیگر کشورهای عربی که به
نفع عراق موضع‌گیری کردند، علیه تجاوز عراق به ایران
موضع‌گیری کرد.

سوریه نگران برتری عراق در منطقه بود و بدین منظور
از جمهوری اسلامی ایران حمایت می‌کرد. همچنین
سوریه مخالف ورود ایران به خاک عراق بود؛ از این رو،
به دلیل پایبندی به ناسیونالیسم عربی، دفاع از تمامیت
سرزمین‌های عربی را وظیفه خود می‌پنداشت. در واقع
کشور سوریه سیاست خارجی خود را در خصوص جنگ
با نگرشی همه‌جانبه، مبتنی بر عقلانیت ابزاری و در جهت
منافع کلان خود تعریف می‌کرد.

به نظر می‌رسد این کتاب، با اتخاذ روش تحقیق
نظام‌مند، طرح موضوع، بیان سؤالات، فرضیات و متغیرهای
تحقیق، تعریف کلیدواژه‌ها و تحلیل ابعاد و چارچوب نظری
تحقیق به خوبی توانسته است به نتیجه‌گیری نهایی، سنجش
فرضیات و پاسخ‌دهی به سؤالات تحقیق بپردازد، اما با مطالعه
محتوای کتاب این گونه دریافت می‌شود که نویسنده به‌طور
یک‌جانبه سیاست خارجی سوریه را در طول جنگ تحمیلی
بررسی کرده است؛ بدین ترتیب که تأثیر شرایط منطقه‌ای و
بین‌المللی و حتی داخلی کشور سوریه را ارزیابی و تحلیل
کرده است، اما از بررسی سیاست خارجی جمهوری
اسلامی ایران در برابر کشور سوریه غافل مانده است و بهتر
بود که در فصلی جداگانه به تبیین سیاست خارجی ایران
در برابر سوریه و کشورهای عربی می‌پرداخت.

تحولات منطقه‌ای و تأثیر آن بر سیاست خارجی سوریه،
"سیاست خارجی سوریه در جنگ ایران و عراق" و در
نهایت "نتیجه‌گیری" می‌باشد.

نویسنده در فصل اول کتاب، سؤالات اصلی پژوهش
خود را سیاست سوریه در برابر جنگ ایران و عراق و
اصول این سیاست و عوامل و زمینه‌های مؤثر بر آن؛ و
همچنین وضعیت عرصه نبرد و تأثیرات آن بر جهت‌گیری
سیاست خارجی سوریه برمی‌شمارد. در فصل دوم کتاب،
مدلی تلفیقی از تأثیرگذاری عوامل بین‌المللی، منطقه‌ای
و داخلی، به‌عنوان چارچوب تبیین و توضیح سیاست
خارجی سوریه در جنگ تحمیلی ارائه می‌شود. در این
الگو، برونداد سیاست خارجی سوریه حاصل تعامل
عوامل گوناگون در سه سطح بین‌المللی، منطقه‌ای و
داخلی ذکر شده است.

در فصل سوم کتاب، عوامل مؤثر بر سیاست‌گذاری
خارجی سوریه در پنج عامل ویژگی‌های شخصیتی
حافظ اسد، جایگاه حزب بعث، نقش ارتش، ساختار
سیاسی و وضعیت ژئوپلیتیکی ارزیابی و تجزیه و تحلیل
شده و نقش جنگ‌های داخلی لبنان و دخالت قدرت‌های
خارجی در این کشور یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر
سیاست‌گذاری خارجی سوریه و دغدغه‌های ملی سوریه
قلمداد گشته است.

در فصل چهارم، ضمن تشریح دوره‌های مختلف
جنگ تحمیلی؛ انقلاب اسلامی، جنگ و تحرکات
منطقه‌ای برای اعمال فشار بر ایران؛ تهاجم رژیم
صهیونیستی به لبنان؛ بحران و جنگ‌های داخلی لبنان؛
تلاش ایران برای کاهش خصومت با دولت‌های
منطقه؛ منطقه‌ای شدن جنگ و تشدید فشارها بر ایران؛
و بین‌المللی شدن جنگ؛ مهم‌ترین تحولات منطقه‌ای
در طول جنگ بر شمرده شده‌اند.

در فصل پنجم، پس از ذکر پیشینه‌ای از روابط سوریه
با طرفین جنگ، عملکرد سوریه در جنگ ایران و عراق
در سه مقطع بررسی و تحلیل شده است:

۱. مقطع اول جنگ: از خویشتن‌داری تا حمایت فعال و